

הרב חנן לוי

הכנסת מחסנית לנשק בשבת

לעילוי נשמת בתי היקרה רבקה רחל ע"ה

שאלה

תשובה

- א. שיטות הראשונים בעייל שופתא בקופינא דמרא
 ב. דין מיטה של פרקים, כוס של פרקים, והכנסת מחסנית לנשק
 סיכום

שאלה

האם מותר לחייל להכניס מחסנית לנשק בשבת במקום שאינו פיקוח נפש גמור, כגון שומר ב.ש.ג. של בסיס עורפי. או עדיף שיכניס את המחסנית לנשק לפני שבת?

תשובה

שאלה זו ניתן לדון בה מארבעה צדדים:

- א. מצד דין 'בנין וסתירה' בכלים, האם קיים או לאו.
 ב. מה הדין ב'יתוקע' במקרה זה.
 ג. האם כשזה מתקיים רק לאותה שבת או אפילו לאחר שבת.
 ד. האם מספיק די בכך שזה 'מעשה אומן' כדי לחייב, או שגם צריך חוזק.
 במאמרינו זה נדון רק בשני הצדדים הראשונים, באחרונים נדון אי"ה בפעם אחרת.

א. שיטות הראשונים בעייל שופתא בקופינא דמרא

מצינו בגמרא (שבת קב.):

"עייל שופתא בקופינא דמרא. רב אמר משום בונה,
 ושמואל אמר משום מכה בפטיש".

"עייל שופתא בקופינא דמרא". שופתא הוא יתד קטן שתוחבין בתוך בית יד, כאשר הבית נמצא בקופינא דהיינו בטבעת ברזל, אצל הנקב דמרא שהוא מגרפה או מעצד. היינו מצד הדימוי למחסנית, זה מכשיר מאוד דומה.

ממהלך הסוגיה עולה שזו הדוגמא הרחוקה ביותר מבונה. ובפשטות עולה מהסוגיא ששמואל למד לאסור מצד 'מכה בפטיש', ורב למד לאסור הן מצד 'מכה בפטיש' והן מצד 'בונה'¹, אף שאין בזה דרך בנין ואינו דומה לבנין.

רבינו חננאל (שבת קג: ד"ה 'הבונה') הסיק שמחלוקתם היא שרב סובר יש בנין בכלים, ושמואל סובר שאין בנין בכלים. הוא מביא את הגמרא (שבת מז.) ומסיק שרבנן, היינו רבי אבא ורב הונא נבריה דרב חייא ורב חמא, למדו שם שהאיסור הוא מצד בונה, ומסיק להלכה כרב. וה"ה בימיטה של טרסיים ובימיטה גלילתנא.
 רש"י (שם מז. ד"ה 'חטאת') אומר:

¹ כך הבין המנחת חינוך (סימן כה ס"ק ד) בדעת רב.

"הוא תחילתן וגמרו ונמצא עושה כלי וְחַיִּיב מְשׁוּם מַכָּה בַּפְּטִיֵּשׁ אֵב לְכָל גּוֹמְרֵי מַלְאכָה וְלֹא מְשׁוּם בְּנִין דַּאֲרֵין בְּנִין בְּכָלִים".

במהלך הסוגיא שם דן רש"י מצד 'מכה בפטיש' גם לדעת רב ולא העיר דבר שזה בעצם מצד 'בונה', וכן למד בסוגיה בביצה (כב. ד"ה 'אין תורת בנין בכלים'). היינו שרש"י הבין בפשטות הסוגיא ש'תוקע' חייב מצד 'מכה בפטיש'. העולה מדברי רש"י שלמד שיש רק מלאכת 'מכה בפטיש' בכלים, הוא שלפי הסוגיא בשבת מז: עולה שלדעת האמוראים, רב הונא בריה דרב אחא ור' חייא ושמואל, יש 'תוקע' במכה בפטיש.

היראים (סימן רעד [קב]) אומר שמכמה סוגיות מצינו שאין בנין וסתירה בכלים: "שופתא בקופינא דמרה- רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש. אלמא סבירא ליה לרב יש בנין בכלים ואם יש בנין יש סתירה לחדא טעמא הוא כדאמרינן בעל הכלים וא"כ קשיא דרב אדרב הא לא קשיא הבונה פירוש מרה זו מחוסרת בנין בחיסרון שופתא הלכך אין בו איסור משום מכה בפטיש, שאין איסור מכה בפטיש אלא בדבר שאינו מחוסר בנין. הכאת פטיש היא לאחר גמר בנין, וכן אמר רב משום בונה לומר שיש חיוב בונה בדבר. דהא אין בנין וסתירה בכלים ולא אמר משום בונה אלא להסירו מטעם מכה בפטיש שהוא לאחר בנין, שלעולם בחסרון בנין לא תהיה מלאכת מכה בפטיש פירוש בקצרה משום בונה, אין בדבר אלא טעם בונה ומאותו טעם אין כאן חיוב דאין בנין בכלים".

העולה מדבריו הוא שיש כאן הגדרה למושג 'מכה בפטיש' שהוא יהיה תמיד לאחר מעשה הבניין, וכל דבר שמוגדר כ'בנין' (אפילו אם למעשה פטורים על כך כגון בכלים) לא שייך להגדירו כ'מכה בפטיש'. ולמרות שלא ברור מה פסיקתו של היראים בכל מקרה נראה שעכ"פ יאסור מדרבנן.

שיטת התוספות (שבת קב: ד"ה 'האי מאן') היא שבמקום שתוקע בחוזק, הרי ששי בנין בכלים כמו בקרקע:

"אע"ג דקי"ל אין בנין בכלים? אור"י דהיינו דווקא בהחזרת בתי תריסין או במנורה של חוליות, אבל בנין גמור מיחייב בכלים כמו בקרקע. כדאמרי' בס"פ כירה (לעיל דף מז.) גבי מטה של טרסיים אם תקע חייב חטאת ומחזיר קני מנורה חייב חטאת, וקרן עגולה, ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיזוק ואומנות, דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין".

הרמב"ם (הלכות שבת פרק י הלכה יג) פוסק:

"המכניס יד בקרדום בתוך העץ שלו חייב משום בונה".

המנחת חינוך (שם הערה 1) כתב בדעת הרמב"ם שחייב גם מצד 'בונה' וגם מצד 'מכה בפטיש', ומה שהרמב"ם לא ציין את 'מכה בפטיש' כי זה דרכו כמה פעמים בהלכות שבת

שלא הביא דחייב שתיים אף שסבר כן. ונראה שיש להוכיח זאת מדברי הלחם משנה² (שם פרק י הלכה יד) שכך למד ב"העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולין" שחייב שתיים. דעה זו היא בניגוד לדעה של המרכבת משנה המוכיח מהירושלמי (שבת פרק ז הלכה ב) שכל מלאכה שיש לה סימוכין מאב מלאכה מסוים, אין לחייב עליה מצד 'מכה בפטיש'.³

שיטת הפני יהושע (שם קב: ד"ה 'עייל שופתא') שונה משיטת המנחת חינוך שחייב שתיים, והוא מחלק בין שני מצבים. היכן שתחילתו וסיומו באין כאחד חייב, בזה רב חייב מצד 'בונה' ושמואל חייב מצד 'מכה בפטיש'. והיכן שיש שני שלבים, היינו צריך גם ליפות את הכלי, חייב גם מצד 'בונה' וגם מצד 'מכה בפטיש'. וכן סובר ה'מרכבת המשנה'.

שיטת המאירי (שם ד"ה 'העושה נקב') בסוגייתנו - כתוצאה מהסתירה בדברי רב- היא לחלק בין בנין כלי לעשייתו ברגע, שעשית כלי ביצירתו המצריכה מעשה אומן, על זה הוא חייב. וברגע שהחזרת כלי לקדמותו היינו ע"י מעשה הדיוט, אסור מדרבנן שמא יתקע. והוסיף המאירי וכל זה בכלים מסוימים שמנאם בפרק כירה. משמעות דברי המאירי הם כתוספות וכר' חננאל - לפסוק כרב.

ב. דין מיטה של פרקים, כוס של פרקים, והכנסת מחסנית לנשק

הטור (או"ח סימן שיג) מביא בשם מהר"ם מרוטנבורג:

"וראיתי כתוב על שם הר"ם מרוטנבורג דה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו, א"כ יהא רפוי".

ומעצמו הוא אומר:

"ונרא' דכוס אין דרך להדקו כל כך, ושרי בכל ענין".

האם כוונת הטור לחפצא של הדבר, היינו שגם אם הידקת את הכוס כיון שאין דרכו מותר, או מצד פעולת האדם!?

השולחן ערוך (שם סעיף ו) בענין כוס של פרקים - הביא את דעת הטור ברישא, ודעת המהר"ם בתור יש מי שאומר. ובלשונו:

"מיטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היא רפוייה מותר לכתחילה וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת, ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המיטה".

הט"ז (שם) למד שחייב מצד 'מכה בפטיש', והביא את דעתו ודעת המהר"ם באופן הזה: "וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת. : כשהוא רפוי, והכוונה שמהדקו ברפיון. מהר"ם - אפילו בצורה רפוייה אסור כיון שעל כל פנים הדרך להדק".

הנפק"מ היא שאם יהיה דרכו כך של אותו חפצא להיות מהודק כמו במחסנית לנשק, יאסור הט"ז אליבא דהטור לפחות מדרבנן.

² והביא סתירה מדעת הרמב"ם שבהלכה יד כתב שהלכה כרב, ואילו ב'לול של תרנגולין' פסק כשמואל.

³ עיין בהלכה ברורה דף קב: ציון ו

המשנ"ב (שער הציור סימן שיג ס"ק ל) מסביר את דעת הטור באופן אחר, לדעתו התיר הטור בכל עניין וכסברתנו מצד החפצא של הדבר, היינו שאם דרכו לא להדקו - גם כשמהדקו מותר.

המג"א כותב שגם המיקל בכוס של פרקים יחמיר בכוסות המהודקים ע"י ברגים, ולדעתו זה איסור דאורייתא, בעוד שהט"ז סבר שהוא מדרבנן וכדברי שער הציור (שם ס"ק לב) בכוסות העשויים עם ברגים, וכן בסטנדר האסור לכו"ע. והוסיף המשנ"ב שזה גם לדעת הטור חוץ מאשר כלים המיועדים לפרוק והרכבה, ובלשון הט"ז: שעיקר תשמישו ע"י פרוק תמיד, ולכן כיסויי הכלים המיועדים לפותחם ולסוגרם תמיד, ובלשון הט"ז שעיקר תשמישו ע"י פרוק תמיד, יהיה מותר לכו"ע.

בעל ה'לבושי שרדי' (ר' דוד שלמה אייבשיץ שו"ע שם ד"ה 'ולהדקה') העיר בדעת השולחן ערוך כך: במיטה של פרקים - להחזירה אסור, ולהדקה - הכוונה או להדקה, והיינו שאסור להחזירה אפילו רפויה בלי הידוק, וגם בהידוק יהיה איסור דרבנן. והחידוש הוא שגם אם הידקת זה רק אסור מדרבנן. ולפי שהשו"ע סיים "להחזירה ולהדקה" משמע שבלחץ אסור אבל ברפיון מותר, לכן הוסיף הרמ"א "ואם דרכה להיות מהודקת אסור", דהיינו, הוא מסביר את דברי השו"ע שאם החפצא הוא להיות מהודק אסור להחזירה אפילו ברפיון⁴. וזו כוונת הט"ז לדעה האחרונה היינו לדעת הרמ"א והשו"ע, שהם באותה דעה בהסבר הטור, לעומת דעת המהר"ם מרוטנבורג (שדן מצד פעולת האדם) שהיא דעה אחרת. בכוס של פרקים פוסק המשנ"ב להחמיר כדעת המהר"ם לכתחילה ורק אם הוא צורך שבת אפשר לסמוך על דעה ראשונה⁵.

ובבורג כתב שלכו"ע אסור למג"א מדאורייתא ולט"ז מדרבנן.

בברגים - לדעת המג"א האיסור דאורייתא ואסור להדק בחוזק. ולדעת הט"ז האיסור דרבנן, וגם אם הידקת האיסור מדרבנן.

להלכה, למרות כל הדברים הנ"ל שסוכמו לעיל יש סיבה להקל אפילו בדעת המהר"ם מרוטנבורג, בעקבות דברי המג"א והט"ז שציין המשנ"ב (בס"ק מה).

למסקנה. יש לחלק בין קופינא דמרא למחסנית מצד דעת המשנ"ב (שם) שהזכיר שכלים המיועדים לפירוק והרכבה מותר, וכן במחסנית יש לחלק בין מחסנית לכוס של פרקים. וכן מצד 'שיעור בתוקע'⁶, דהיינו כל דבר שתקעת ואח"כ אתה מפרק - אתה קצת מקלקל את הסביבה, אז זה מוגדר 'תוקע'. ברם לענ"ד לא יצאנו מכלל האיסור דרבנן או כדעת הטור הנ"ל או כדעת שער הציור (בס"ק לב). וגם אם נאמר שאינו חייב מצד התוקע יהיה חייב מצד תיקון מנא, וכן הורה לי הרב דב ליאור שליט"א. ממילא במחסנית שלא בזמן מבצעי יש להכניס אותה לנשק בשינוי.

⁴ מהמשנ"ב שם ס"ק מו, ומהביאור הלכה ד"ה 'דרכה להיות רפויה' משמע, שהסביר זאת מצד התנהגות האדם ולא מצד החפצא.

⁵ יש להעיר שעפ"י לבושי השרד אין מחלוקת בין הרמ"א לשולחן ערוך. ברם משער הציור ס"ק לה עולה שיש מחלוקת בין הבנת הרמ"א בטור להבנת השולחן ערוך בטור.

⁶ סברא זו נאמרה לי ע"י הרב יוסי הורביץ בשם הרב עמיאל שטרנברג.

סיכום.

עולה מדברינו שגם המהר"ם שמחמיר יודה הפעם, שהרי בפשטות נראה לדמות כיסויי כלים למחסנית, ששניהם עשויים לפרק ולהרכיב. אמנם יעויין ילקו"י (סימן שיד סעיפים ו, ט) שהביא אחרונים שתמהו על המג"א (בעקבות הסוגיא בשבת מז.). ב'קנה של סיידים' שהוי איסור דרבנן - לפחות - למרות שעשוי לפרק ולהרכיב, וחלקם תירצו וחילקו בין כלים לבין קנה של סיידים שההרכבה דרושה אצלו לצורך השימוש, ולפי"ז מחסנית דומה לקנה של סיידים ואסור מדרבנן. ברם יש שביארו שהסוגיא שם אינה אליבא דהלכתא, ולפי"ז הכלל של המג"א הוא בכל דבר שדרכו לפרק ולהרכיב. וממילא במחסנית אין אפילו איסור דרבנן.

להלכה. הורה לי הרב דב ליאור שליט"א שבהכנסת מחסנית עוברים איסור דרבנן, ושלא בזמן מבצעי יש להכניס את המחסנית לנשק בשינוי.

